Reisz T. Csaba

*Az André család**

A németországi eredetű André család egyes tagjai az Osztrák Birodalom örökös tartományaiban tevékenykedtek, majd a 19. század folyamán a birodalom keleti felében, vagyis Magyarországon telepedtek le. Utóbbiak közül többen az állami gazdasági életben, azon belül is a földadó-kataszteri feladatok ellátásában vállaltak szerepet.[1]

A felmenők

A család felmenőiről és a leszármazottaikról viszonylag kevés az információ, a családi kapcsolatokat csak új kutatással lehetett feltárni. Nehezíti a keresést, hogy a vezetéknév írásmódja többféle volt: Andrä, Andræ, Andrae, André, Andreé, Andreä, Andreae alakban is használták, ugyanakkor számos azonos családnevű személlyel nem mutatható ki a rokonság.

Az első név szerint fellelt ős Christian Andrä (1712–1784), aki 1732-ben keresztelkedett meg, addig Simon Lazarus volt a neve.[2] Ő az életrajzi adatbázis szerint udvari ügynök, wittumshofi felügyelő és Hildburghausenben fogadótulajdonos volt. A türingiai Hildburghausen – az akkori Szász-Hildburghauseni Hercegség fővárosa – evangélikus gyülekezetének keresztelési anyakönyve szerint Christian Andreas áttért zsidó 1732. november 30-án „született újjá" a várkápolnában a hildburghauseni egyházmegye minden kiváló férfiúja és pásztora jelenlétében. A bejegyzés szerint az apja Hoffaktor, vagyis udvari zsidó – kereskedő/pénzember, a luxusáruk beszerzője, illetve a fejedelemnek szükséges tőke biztosítója – volt. A következő évben, 1733. október 12-én feleségül vette Caspar Christoph Neumann papírmalomtulajdonos Johanna Dorothea nevű lányát.[3] A hildenburgi születési anyakönyvek szerint a városban keresztelték meg Ernestina Friderika Karolina (1749), Johann Karl (1751), Johanna Henrietta Sophia (1752), Johanna Henrietta (1755) és Christina Augusta (1757) nevű gyermekeiket, az apa foglalkozása minden alkalommal Hofagent (udvari ügynök, a Hoffaktor másik elnevezése) volt.

A házaspárnak nemcsak az említett, viszonylag kései gyermekei voltak, mert az ő

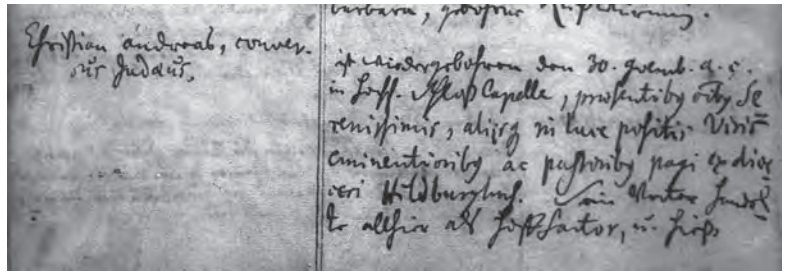

▪ *Christian Andreas keresztelési bejegyzése a hildburghauseni evangélikus gyülekezet anyakönyvében (www.familysearch.org)*

* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 Az életrajzok összeállításánál a családtörténeti kutatások alapvető forrásait használtam elsősorban. Megjegyzendő, hogy a földadókataszternél tevékenykedő családtagok vezetői beosztása miatt éppen a legfontosabb, a szolgálati törzslapjuk nem volt fellelhető. A forrástípusokra l. korábbi cikkeimet a *Catastrum* hasábjain: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat. 4. (2017) 2:29–48. A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések. 4. (2017) 3:14–21. A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok. 5. (2018) 1:15–25.

2 *Deutsche Biographie* (https://www.deutsche-biographie.de/pnd139414320.html, 2020. ápr. 17.).

3 Hildburghausen evangélikus anyakönyve megtalálható a FamilySearch oldalán (www.familysearch.org). A 102397949 filmszámon az eredeti, a 102785118 filmszámon a másolati anyakönyvek érhetők el, a születési adatok a 44b/102. (341. felvétel), illetve az 53. oldalon (218. felvétel), a házassági adatok a 98/231. (577. felvétel), illetve 150. oldalon (81. felvétel) találhatók.

fiuk volt Johann Friedrich Andrä vagy André (1737–1820) lóidomár, lovasoktató és istállómester is, az ő születési helye és tevékenységeinek helyszínei nem ismertek.[4] Felesége Johanna Rosina Körbitz (†1796 előtt) volt, gyermekük pedig a Hildburghausenben született Christian Carl André (1763–1831), aki később íróként, pedagógusként, lapszerkesztőként és gazdaságtudósként szerzett magának hírnevet. Az ő felesége Johanna Schnell (1765–1812) volt, akinek Sophie nevű testvére Christian Gotthilf Salzmann pedagógus házastársa lett, e családi kapcsolatnak köszönhetően André több éven át tanított Salzmann schnepfenthali iskolájában.[5] Christian Karl rövid időt Magyarországon is töltött, 1817-től a keszthelyi Helikonban volt ülnök (assessor), de elsősorban Brünnben, Prágában és Stuttgartban tevékenykedett. Egyik gazdasági folyóiratába a magyar tudósok is küldtek cikkeket 1818–1820 között, erről Rumy György Károly a *Tudományos Gyűjtemény*ben rendszeresen beszámolt.[6]

▪ *Christian Karl André. Blasius Höfel metszete Anton Richter festménye után, 1819 (Von Blasius Höfel – Bildarchiv Austria, Gemeinfrei, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=47990964)*

Christian Karl Andrénak két fiúgyermeke ismert, a Schnepfentalban született Emil (1790–1869) erdőmérnök és a Gothában született Rudolf (1793–1825) gazdálkodó és író.[7] Emil 1812–1819 között a Dietrichstein hercegi család erdőhivatalnoka, 1819-től a morvaországi blanskói uradalomban főerdész, később cseh, morva, szerémségi és magyar hercegi vagy grófi uradalmakban dolgozott, így például 1838 után a Odescalchi- és Batthyány-uradalmakban.[8] Nyugállományba vonulása után Kisbéren telepedett le, ő és felesége, Hafenbrädl Anna (1791–1875) is ezen a településen hunyt el, tehát ők már tartósan Magyarországon éltek.[9]

4 *Deutsche Biographie* (https://www.deutsche-biographie.de/pnd13941424X.html, 2020. ápr. 17.). A nagy korkülönbség és a későbbi évek gyermekbősége miatt joggal feltételezhető, hogy az Andreas–Neumann házaspárnak az 1730-as és '40-es években is még több gyermeke született.

5 L. Wilhelm Meinhold szócikkét, *Neue Deutsche Biographie,* 1. (1953), 276. Online: https://www.deutsche-biographie.de/pnd100011152.html (2020. ápr. 18.). Életrajzát adja: WURZBACH, CONSTANT: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich.* Bd. I. Wien, 1856. (= WURZBACH, 1856) 35–36.

6 *A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) repertóriuma.* Összeáll.: CSÉCS TERÉZ. Győr, 1998. André tevékenységéhez: DEÁK ESZTER: A tudományos élet és magyarországi kapcsolatai Cseh-Morvaországban a felvilágosodás korában. *Aetas,* 16. (2001) 3–4:29–45.

7 WURZBACH, 1856. 36–37.

8 Batthyány Lajosnak – a forrásközlők szerint osztrák erdészeti szakíró – André Emilhez szóló két német levelét fordításban közli: HERMANN RÓBERT – MOLNÁR ANDRÁS: Batthyány Lajos gróf kiadatlan levelei és egyesületi felhívásai, nyilatkozatai, 1824–1847. *Levéltári Közlemények,* 78. (2007) 1:143–172. Vonatkozó részek: 167–186.

9 L. Wilhelm Meinhold szócikkét, *Neue Deutsche Biographie,* 1. (1953), 276. Online: https://www.deutsche-biographie.de/pnd116307048.html (2020. április 18.)

André Emilnek négy fiúgyermeke – Emil, Lajos, Frigyes és Rudolf – ismert, sajnos életrajzi adataik hiányosak. Sorrendjüket az édesanya 1875. évi gyászjelentése alapján állapítottam meg, amelyen – a műfajra jellemzően – életkor alapján tüntették fel az egyes hozzátartozókat.[10]

Ifj. André Emil

Emilről (kb. 1818–1872) viszonylag keveset tudunk, Wurzbach szerint morvaországi kamarai hivatalnok volt, juhtenyésztéssel és -nemesítéssel foglalkozott, az e tárgyban írt munkája Prágában 1840-ben jelent meg.[11] 1844-ben elnyerte a cservenkai másodosztályú kamarai hivatalt, az erről szóló híradások szerint korábban a hg. Odescalchi család juhászati felügyelője volt.[12] Felesége a győri származású Jancsó Mária volt, mindkét gyermekük Cservenkán született, László 1844 körül, Ilona 1848. augusztus 21-én.[13] Emil később a dunaföldvári állami alapítványi uradalom igazgató számtartója lett, és e tisztsége betöltése idején, életének 54., házasságának 28. évében Pesten érte a halál 1872. augusztus 16-án.[14]

André László

Ifj. André Emil fia, László 1865 és 1868 között a pécsi jogakadémia hallgatója volt, majd az államigazgatás szolgálatába állt.[15]

Lászlót 1868-ban az újonnan felállított pécsi pénzügyigazgatóságon irodasegédként alkalmazták, majd 1870-ben ideiglenes másodosztályú fogalmazó lett az aradi pénzügyigazgatóságon.[16]

Az ifjú hivatalnok már mint elsőosztályú fogalmazó nyerte el a földadó szabályozásáról szóló 1875. évi VII. törvénycikk alapján a földadó-kataszteri munkálatok végrehajtása céljából szervezett tiszti állomások egyikét, Aradról a temesvári kataszteri igazgatósághoz helyezték át és titkárnak nevezték ki.[17] Bizonyára hozzájárult az új pozícióba kerüléséhez az a körülmény, hogy Lajos nagybátyja ekkor a kataszteri ügyek minisztériumi vezetője volt. 1879-ben a Pénzügyminisztériumba helyezték át, ahol miniszteri fogalmazóvá nevezték ki az adókivetési ügyosztályra (4.a), vagyis ugyanazon a főosztályon dolgozott, ahol nagybátyja (4.b).[18] E minőségében részt vett az 1879. október 26-án rendezett kataszteri ankéton, Lajos és Frigyes nagybátyjaival együtt (erről l. alább).

László szépen haladt a ranglétrán előre, 1880 végén elsőosztályú miniszteri fogalmazóvá, 1882-ben pedig másodosztályúból elsőosztályú titkárrá léptették elő.[19] 1884-ben feladta minisztériumi karrierjét és a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei adófelügyelőségen pénzügyi titkárként folytatta hivatalnoki tevékenységét, ahonnan 1886 őszén Moson vármegyébe költözött és ugyancsak pénzügyi titkár, adófelügyelő lett a megyei adófelügyelőségen.[20] E tisztségében is kapcsolatban állt a földadó-sorozati ügyekkel, mert az ő felügyelete alatt állt az erre vonatkozó levéltárt kezelő irodatiszt.[21]

10 Pannon Digitális Egyesített Archívum (= PanDEA), Gyászjelentések (https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/307865, 2020. ápr. 18.)
11 Wurzbach, 1856. 36.
12 Magyarország és Erdély. *Hirnök*, 8. (1844) 45:1. (jún. 7.); Hazai napló. *Nemzeti Ujság,* 39. (1844) 46:1. (jún. 8.).
13 László anyakönyvi bejegyzését nem találtam meg. Ilona Mária Albina – André Emil és Jancsó Mária cservenkai lakosok gyermekének – születési és keresztelési bejegyzése: Madaras (Bács-Bodrog m.) keresztelési anyakönyv, 1789–1860. (elérhető a FamilySearch oldalán, a 4551500. film 569. felvétele, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-XJ99-XP).
14 Halálozás. *Budapesti Közlöny (= BK),* 6. (1872) 190:1520. (aug. 22.).
15 Kopcsányi Károly: *A Pécsi jogakadémia multja s jelene.* Pécs, 1897. 103–104.
16 Hivatalos rész. *BK,* 2. (1868) 163:2081. (júl. 17.); Hivatalos rész. *BK,* 4. (1870) 71:1223. (márc. 29.).
17 Hivatalos rész. *BK,* 9. (1875) 113:3302. (máj. 20.); Személyi hírek. *Pénzügyi Közlöny (= PK),* 2. (1875) 23:295. (máj. 31.).
18 A hivatalos lapból. *Pesti Hírlap (= PH),* 1. (1879) 3:5. (jan. 3.); Magyarország tiszti czim- és névtára (= MTCN), 3. (1879) 84.
19 Előléptetések. *PK,* 7. (1880) 48:505. (dec. 21.); Előléptetések. *PK,* 9. (1882) 31:757. (júl. 22.).
20 MTCN, 4. (1884) 140., Hivatalos rész. *BK,* 20. (1886) 239:1. (okt. 19.); MTCN, 5. (1886) 175.; 6. (1887) 176.; 7. (1888) 221., 8. (1889) 222.
21 1720. Pályázat. *BK,* 22. (1888) 165:13. (júl. 17.).

Az 1889. évi XXVIII. törvénycikk megváltoztatta a pénzügyi közigazgatás szervezetét, az ennek nyomán felállítandó új pénzügyigazgatóságok közül a sopronihoz került László, pénzügyi titkár és igazgatóhelyettes lett.[22]

Alig egy évtized múlva ismét az ország másik felébe költözött, 1897-ben pénzügyi tanácsossá és a makói pénzügyigazgatóság vezetőjévé nevezték ki. A városban eltöltött nyolc év alatt a helyi közösség meghatározó személyévé vált.[23]

Lászlót 1904-ben kinevezték a Heves megyei illetékességű Egri Pénzügyigazgatóság élére, ez volt utolsó szolgálati helye.[24] Az áthelyezés váratlanul érte a megye és a város közönségét, nem is akartak abba belenyugodni, mert André Lászlót hivatalnokként és magánemberként is tisztelték és becsülték: „*Nehéz hivatalát mindenkor bámulatos tapintattal vezette s legnagyobb érdeme az, hogy az állam és a polgárság érdekeit mindenkor úgy össze tudta egyeztetni, hogy megelégedést keltett minden intézkedése és eljárása. Mint ember a társadalom egyik legnépszerűbb és legkedveltebb alakja volt, úgyhogy most, mikor az áthelyezés híre megérkezett, az egész megye, különösen Makó város közönsége mint egy ember állott föl s mozgalmat indított az áthelyezés visszavonására, hogy André László továbbra is a makói pénzügyigazgatóság élén maradjon. A mozgalomban a társadalom összes rétegei részt vesznek s a polgárság elhatározta, hogy az áthelyezés visszavonása érdekében hatvantagú küldöttséget meneszt a pénzügyminiszterhez. A küldöttség folyó hó 25-én tiszteleg Lukács László pénzügyminiszternél Farkas József polgármester vezetése mellett, s részt vesznek benne a vármegye országgyűlési képviselői is.*”[25]

Lukács azonban arról értesítette a polgármestert, hogy Andrét királyi tanácsossá nevezik ki, az áthelyezésen ezért nem lehet változtatni, az a szolgálat érdekében történt.[26] László végül 1906-ban lett királyi tanácsos, 1908-tól pedig az egri érseki líceum államvizsga-bizottságának kültagja lett.[27]

A pénzügyigazgató több mint negyven évi állami szolgálat után, 1910 végén nyugalomba vonult, ez alkalomból az uralkodó megengedte, hogy „*sok évi hű és buzgó szolgálatáért legfelső elismerése tudtul adassék*”.[28] 1925 nyara előtt hunyhatott el, fia második esküvőjénél ugyanis az anyakönyvben már mint néhai szerepelt.[29]

André László felesége Mosdorfer Karolina (*Győr) volt, gyermekeik Sarolta Ilona Mária (Lucsony, 1889, ∞1922–1934 Mauler Mátyás) és László Emil Nándor (Sopron, 1892 – Budapest, 1969, ∞1914 Pongrácz Hedvig†; ∞1925 Vaczlavek Ilona).

André Lajos

André Emil második fia, Lajos futotta be a legnagyobb földadó-kataszteri vonatkozású karriert. Nem Magyarországon, hanem apja morvaországi, blanskói szolgálata idején született 1823 körül. A szabadságharcban bizonyára nem vett részt a magyar oldalon, mert a kiegyezés előtti bő másfél évtizedben szépen emelkedett a pénzügyi hivatali ranglétrán.

Hivatali életének első éveiről alig vannak adatok, csak mozaikdarabok állnak rendelkezésünkre. A jelenleg ismert első adat szerint az akkor 22 éves fiatalember 1845–1846-ban fogalmazógyakornok volt a Magyar Kamará-

22 Kimutatás. *BK,* 23. (1889) 162:5. (júl. 14.); Kimutatás. *PK,* 16. (1889) 19:1005. (júl. 15.); MTCN, 9. (1890) 189., 10. (1891) 189.; 11. (1892) 193.; 12. (1893) 193.; 13. (1894) 199.; 14. (1895) 199.; 15. (1896) 226.; 16. (1897) 265.

23 Hivatalos rész. *BK,* 31. (1897) 55:1. (márc. 9.); MTCN, 17. (1898) 283.; 18. (1899) 301.; 19. (1900) 283.; 20. (1901) 287.; 21. (1902) 297.; 22. (1903) 293.; Pénzügyigazgatók áthelyezése. *Szeged és Vidéke (= SzV),* 3. (1904) 39: (jan. 20.); 23. (1904) 151.

24 Áthelyezések. *PK,* 31. (1904) 3:88. (febr. 1.); MTCN, 24. (1905) 156.; 25. (1906) 167., 26. (1907) 169., 27. (1908) 171., 28. (1909) 179., 29. (1910) 185., 30. (1911) 187.

26 A makói pénzügyigazgatóért. *SzV,* 3. (1904) 53:6. (jan. 28.); A makói pénzügyigazgató áthelyezése. *SzV,* 3. (1904) 55:6. (jan. 29.).

27 Hivatalos rész. *BK,* 40. (1906) 33:1. (febr. 11.); MTCN, 27. (1908) 345.; 28. (1909) 359.; 29. (1910) 380.; 30. (1911) 382.

28 Személyi hírek. Kitüntetések. *PK,* 37. (1911) 3:63.; (jan. 20.); Királyi elismerés. *Budapesti Hírlap (= BH),* 31. (1911) 3:8. (jan. 4.).

29 A bejegyzést l. https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-DW23-FVX?i=142

nál.[30] 1851-ben ideiglenes titkár lett a soproni kerületi adóbizottmánynál, 1857-ben adókerületi bizottsági ülnök volt.[31] 1864-ben már a Budai Pénzügyigazgatóságon volt az ideiglenes földadó előadója, vagyis vezetője, amikor az uralkodó április 29-i döntésével díjmentesen pénzügyi tanácsosi címet és rangot adományozott neki.[32]

1866-ban az újonnan létrehozott magyarországi Országos Pénzügyigazgatósághoz ideiglenes minőségben pénzügyi tanácsosként osztották be őt is.[33] Lajos a kiegyezést követően létrejövő magyar kormányzati apparátusban is megmaradt, átkerült az újonnan létrehozott Pénzügyminisztériumba, ahol előbb pénzügyi tanácsosként dolgozott (1867), majd miniszteri osztálytanácsosnak nevezték ki, tehát ügyosztályvezető lett, előbb az 5. (Földadó) ügyosztályon 1868 és 1870 között, majd 1877-ig a 4/b (Földadó) ügyosztályon.[34]

A kiegyezést követően mind a közvélemény, mind a pénzügyminiszterek a földadó gyökeres reformjára törekedtek. E törekvések közé tartozott, hogy Kerkápoly Károly miniszter 1873 tavaszán törvénytervezetet nyújtott be a földadó-szabályozásról, és ennek alátámasztására egy komoly dolgozatot is készíttetett. Ezt az előterjesztést André Lajos készítette Dobner Rudolf fogalmazó közreműködésével Európa több államának – Poroszország, Ausztria, Bajorország, Szászország, Anglia, Olaszország, Franciaország és Belgium – egyenesadó rendszere tárgyában. „*Az összeállításnál* – áll a bevezetőben – *az elénk tűzött cél az volt, hogy egyenes adóink gyökeres reformjánál több különféle adórendszerek összehasonlítására is könnyen hozzáférhető módot nyújtsunk mindazoknak, kik e nagy kérdés iránt közelebbről érdeklődnek. E célnak a rendszeres tudományos kézikönyvekben elszórtan található többé-kevésbé tökéletlen jegyzetek összegyűjtésével csak hiányosan, de még az eredeti törvényszövegek egyszerű lefordítása által sem felelhettünk volna meg kellőképpen; mégpedig különösen ez utóbbi tekintetben egyrészről azért, mivel az alaptörvények legtöbb államban pusztán csak a legfőbb irányelveket tartalmazzák s a részletes kivitel módozatait a kormány által kibocsátandott szabályrendeleteknek és utasításoknak tarták fenn, részint pedig azért, mivel az alaptörvények egyes szakaszai idővel lényeges javításokon s módosításokon mentek keresztül, melyeket ha egytől egyig felvettük volna, oly terjedelmű munkát kellene adnunk, mely éppen ennél fogva oly fárasztóvá s nehézkessé tenné az összehasonlítást, hogy a nagyméltóságod által elénk tűzött cél is meghiúsulhatnék általa. Így, hogy példával éljünk, a porosz iparadóra csak magára 1866. évig megjelent törvények, magyarázó és pótló szabályrendeletek 315 lapra terjedő nagy nyolcadrétes könyvben foglalvák össze. Ennélfogva főfigyelmünket arra irányoztuk, hogy amennyire forrásaink engedék, főleg a fönálló törvények és a rendeletek lényeges intézkedéseit vegyük fel. (Ezek után elősorolják a használt forrásokat.)*”[35] Az előterjesztést megkapták a képviselők, a sajtó viszont méltatlankodott, hogy a szerkesztőségeknek miért nem küldték el.[36] Talán éppen e kritika is hozzájárult, hogy később a hivatalos lapban részletekben megjelentették az előterjesztést.[37]

André Lajost 1878-ban létszámon kívü-

30 Fallenbüchl Zoltán: A Magyar Kamara tisztviselői II. Józseftől a polgári forradalomig, 1780–1848. *Levéltári Közlemények,* 42. (1972) 2:327–395., vonatkozó hely: 354.

31 Hirdetés. *Pesti Napló (= PN),* 2. (1851) 298:3. (márc. 6.); Österreichischer Soldatenfreund, 10. (1857) 38:10. (máj. 13.).

32 *Wiener Zeitung,* (1864) 129:1. (máj. 22.); Hivatalos rész. *Sürgöny,* 4. (1864) 117:1. (máj. 24.).

33 Hivatalos rész. *Sürgöny,* 4. (1866) 2:1. (jan. 4.)

34 Hivatalos rész. *BK,* 1. (1867) 90:957. (jún. 29.); Székely Vera: *A központi államigazgatás tisztségviselői a dualizmus korában. 3. rész: Magyar Királyi Pénzügyminisztérium.* Bp., 1985 (= Székely, 1985). 78. (pénzügyi tanácsos), 18. (miniszteri osztálytanácsos). Székely a korai években csak többévente megjelenő MTCN adatai alapján állapította meg a vezetői beosztás időkörét, de bizonyos, hogy folyamatosan betöltötte André Lajos a földadó ügyosztály vezetői tisztségét. A Pénzügyminisztérium főosztályi és ügyosztályi beosztásának időbeli változásaira l. korábbi cikkemet: Az Állami Földmérési Igazgatóság (1919–1920). *Catastrum,* 6. (2019) 1:25–35., vonatkozó rész: 26–27. MTCN, 1. (1873) 74.; 2. (1875) 68., 71.

35 *Ellenőr,* 5. (1873) 84:2. (ápr. 11.).

36 Előterjesztés Európa több államának egyenes adórendszere tárgyában. *Magyar Ujság,* 7. (1873) 84:2. (ápr. 11.).

37 L. a *BK,* 12. (1873) május–június havi melléklapjaiban (19–25. szám).

li miniszteri tanácsossá nevezték ki.[38] 1878–1879-ben a 4.b (Földadó-kiigazítás) ügyosztályának vezetője, 1880-ban a VIII. (A földadó és annak katasztere), majd 1881–1885 között a VII. Főosztály (A földadó és annak katasztere) főnöke volt.[39]

1875–1876-ban a sajtó többször beszámolt arról, hogy André Lajos országjáró körútra indult, hogy megtekintse a munkálatok előrehaladását. Járt a debreceni és besztercebányai kerületben, Magyarország északkeleti részében, talán Erdélybe is elment, de bizonyosan volt Temesvárott.[40] Később vagy e látogatások maradtak abba, vagy a sajtó érdeklődése fordult el e témától.

Az új földadó-kataszteri szervezet is igyekezett a főnök kedvében járni. 1875 nyarán a tisztviselők *„André Lajos osztálytanácsosnak névnapja alkalmából díszes albumot nyújtottak át, mely az összes földadó-kataszteri tisztviselők arcképét foglalja magában. André urat Wagner Károly főerdőtanácsos üdvözölte, kiemelvén André úrnak az adórendezési nagy munka körül évek óta tanúsított fáradhatatlanságát.”*[41] Nagy kár, hogy az album mai őrzési helye nem ismert, a prozopográfiai kutatások számára felbecsülhetetlen értékű lenne, különösen, mert ebből az időből még viszonylag kevés fényképet ismerünk a tisztviselőkről.

1879 őszén testvérével és unokaöccsével együtt részt vett azon a kataszteri ankéten, amely a következő két évben a kataszter problémáinak feltárásával foglalkozott.[42] Lajos frissiben, októberben készítette el az előadói emlékiratot a földadó-szabályozás addigi eredményeiről, ezt a sajtó és a hivatalos lap is leközölte.[43]

1882 tavaszán másodosztályúból elsőosztályú miniszteri tanácsossá léptették elő.[44] 1885. december 15-én az akkor már 61 éves Andrét saját kérelmére nyugalomba helyezte az uralkodó, továbbá 1886. január 1-jén sokévi kitűnő munkájáért a Lipót rendet adományozza neki.[45]

André Lajos felesége Jurenák Emma volt, házasságukban két leánygyermek, Emma és Mária született.

Emma 1862-ben Pozsonyban született, tehát valószínű, hogy édesapja ekkor itt dolgozott. 1884-ben eljegyezte őt Szili Török Aladár Jász-Nagykun-Szolnok megyei földbirtokos, de ez a házasság végül nem valósult meg.[46] 1887. augusztus 4-én a budavári evangélikus templomban valperoni és rozbierschitzi Hartmann Lajos sorhajóhadnagy feleségül vette Emmát, a menyasszony részéről a nagybátyja, André Frigyes volt a násznagy.[47] A házaspárnak egyetlen gyermeke volt, Elfriede, ő őrizte a családi képeket (talán az André Lajosnak adott névnapi albumot is). Hartmann Lajos

38 Hivatalos rész. *BK,* 12. (1878) 27:1. (febr. 1.); Kinevezések. *PK,* 5. (1878) 4:37. (febr. 6.); Különfélék. *A Hon,* 16. (1878) 30:2. (febr. 1.)

39 Székely, 1985. 12. MTCN, 1. (1873) 74.; 2. (1875) 68., 71.; 3. (1879) 84. A minisztériumi átszervezést illető sajtóhírekről – így az állandó kataszteri felmérés ügyeit intéző ügyosztály főosztállyá szervezéséről és André Lajos osztályfőnökké kinevezéséről –, valamint a Pénzügyminisztérium új szervezeti kereteiről l. *Ellenőr,* 12. (1880) 67:1. (febr. 10.); *PH,* 2. (1880) 40:2. (febr. 10.); A földadószabályozás tárgyában. *Ellenőr,* 12. (1880) 69:1. (febr. 11.). A magyar kir. pénzügyminisztérium ügy- és személyzeti beosztása 1880. április 1-től kezdve. *Ellenőr,* 12. (1880) 146:1. (márc. 27.); A pénzügyminisztérium újabb beosztása. *A Hon,* 19. (1881) 42:2. (febr. 12.)

40 *A Hon,* 13. (1875) 194:1. (aug. 26.), *Ellenőr,* 7. (1875) 236:1. (aug. 26.), *PN,* 26. (1875) 194:2. (aug. 26.); *Magyar Polgár,* 9. (1875) 282:3. (dec. 10.); *PN,* 27. (1876) 55:2. (márc. 7.); *Ellenőr,* 8. (1876) 66:3. (márc. 7.)

41 *Ellenőr,* 7. (1875) 236:3. (aug. 26.); *PN,* 26. (1875) 194:2. (aug. 26.)

42 Kataszteri enquete. *A Hon,* 17. (1879) 258:1. (okt. 26.). Az újságban ugyanott *Egy nagyfontosságú tárgyalás* címmel az értekezlet jelentőségéről és az előzményekről részletesen is írtak.

43 A földadószabályozási enquete. *PN,* 30. (1879) 258:1. (okt. 27.), ugyanitt közreadták André előadói emlékiratát, 1–2. Az értekezlet összefoglalása, az előadói emlékirat és a kérdőpontok megjelentek: Nemhivatalos rész. *BK,* 13. (1879) 249:8547–8548a. (október 28.). A kataszteri ankét történetét az akkor elérhető források alapján kimerítő alapossággal mutatja be Schmidt Anikó: A kataszteri ankét. *Catastrum,* 3. (2016) 2:21–28.

44 Előléptetések. *PK,* 9. (1882) 17:232. (ápr. 29.).

45 Hivatalos rész. *BK,* 20. (1886) 3:1. (jan. 5.).

46 Hymen. *BH,* 4. (1884) 140:6. (máj. 21.).

47 Fényes esküvő. *PH,* 9. (1887) 217:3. (aug. 8.); Hymen. *Fővárosi Lapok,* 24. (1887) 217:1599. (aug. 8.); Esküvő. *Nemzet,* 6. (1887) 1776:2. (aug. 9.)

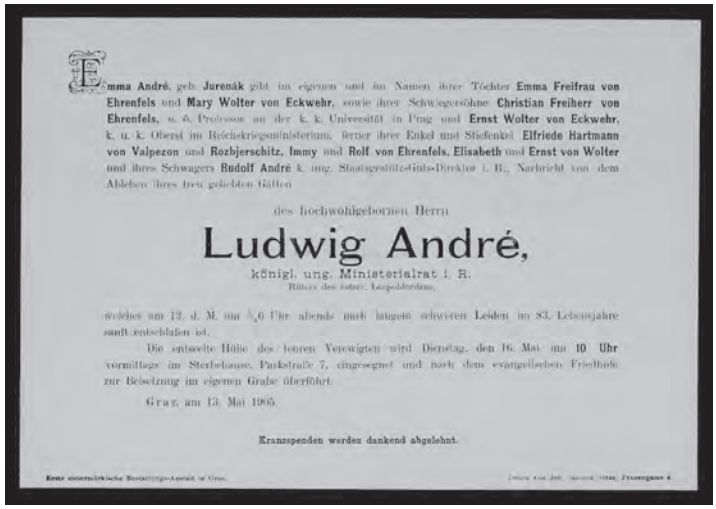

Emma André, geb. Jurenák gibt im eigenen und im Namen ihrer Töchter Emma Freifrau von Ehrenfels und Mary Wolter von Eckwehr, sowie ihrer Schwiegersöhne Christian Freiherr von Ehrenfels, u. ö. Professor an der k. k. Universität in Prag und Ernst Wolter von Eckwehr, k. u. k. Oberst im Reichskriegsministerium, ferner ihrer Enkel und Stiefenkel Elfriede Hartmann von Valpezon und Rozbjerschitz, Immy und Rolf von Ehrenfels, Elisabeth und Ernst von Wolter und ihres Schwagers Rudolf André k. ung. Staatsgestütes-Gutsbesitzer-Direktor i. R., Nachricht von dem Ableben ihres treu geliebten Gatten

des hochwohlgeborenen Herrn

Ludwig André,

königl. ung. Ministerialrat i. R.

Ritters des Eisern. Leopoldordens,

welcher am 13. d. M. um ½6 Uhr abends nach langem schweren Leiden im 83. Lebensjahre sanft entschlafen ist.

Die entseelte Hülle des teuren Verewigten wird Dienstag, den 16. Mai um 10 Uhr vormittags im Sterbehause, Parkstraße 7, eingesegnet und nach dem evangelischen Friedhofe zur Beisetzung im eigenen Grabe überführt.

Graz, am 15. Mai 1905.

Kranzspenden werden dankend abgelehnt.

Erste steiermärkische Bestattungs-Anstalt in Graz.

▪ *André Lajos gyászjelentése (www.familysearch.org)*

(1853–1889) salzburgi nemes család sarja volt, megözvegyült felesége 1894-ben a prágai egyetemi professzor Christian Freiherr von Ehrenfelshez ment feleségül.[48] André Mária Ernst Wolter von Eckwehr katonatiszt felesége lett.

André Lajos 83 éves korában, 1905. május 13-án Grazban hunyt el.[49]

André Frigyes

Frigyes az 1848/49. évi szabadságharcban rövid ideig honvédhadnagyként szolgált, szeptemberben a Hunyadi önkéntesekhez állt, december 30-án a császáriak fogságába esett.[50]

Hivatali pályafutása korai éveiről szintén csak mozaikszerű adatokkal rendelkezünk. 1855-ben „reclamationalis vizsgáló biztos", vagyis a kataszteri felmérésnél felszólamlási biztos volt, amikor a soproni közigazgatási területre szolgabíró hivatali segéddé nevezték ki. Még 1859-ben is az alsópulyai hivatalban volt segéd, de 1860-ban ugyanott ügyvéddé léptették elő.[51] Később Sopron megyei telekkönyvi segédelőadó lett, majd 1868-ban kinevezték az államjavak csatádi igazgatóságán titkárnak, ahol Kalmár Nándor igazgató 1869. évi megérkeztéig vezette az uradalmat „e derék, tevékeny ember".[52] 1873-ban a pécskai jószágigazgatóság titkáraként tevékenykedett.[53] Később a zombori jószágigazgatóság titkára, majd 1875-ben a földadó-kataszteri munkálatok végrehajtására szervezett tiszti állomások egyikét nyerte el, a szegedi kataszteri kerület igazgatója lett.[54] Ezért aztán törölték is a szabadkai ügyvédi kamara tagjai sorából.[55] 1877-ben a szegedi evangélikus hitközség presbiterévé választották meg.[56] 1879-ben testvérével, Lajossal és unokaöccsével, Lászlóval együtt részt vett a kataszteri ankéten, 1882–1883-ban pedig az országos kataszteri bizottság munkájában.[57]

Frigyes 1884-ben egykori honvéd hadnagyként aláírta azt a Görgei Artúr mellett kiálló nyilatkozatot, amely kimondotta, hogy *„a világosi fegyverletétel oly nagy túlerőkkel szemben nem volt árulás, nem volt fegyvereinket meg-*

48 Martin, Franz: Beiträge zur Salzburger Familiengeschichte. 68. Hartmann. *Mitt(h)eilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde,* 80. (1940) 129–132.) https://www.zobodat.at/pdf/MGSL_80_0129-0132.pdf (2020. ápr. 30.).

49 PanDEA, Gyászjelentések (https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/307893#, 2020. ápr. 30.); Halálozás. *Kataszteri Közlöny,* 14. (1905) 5:142. (május); Todesfälle. *Grazer Tagblatt,* 15: (1905) 133:3. (máj. 14.).

50 Bona Gábor: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara. Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban* (online kiadvány az Arcanum Kézikönyvtárában, https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok, 2020. ápr. 30.)

51 Legújabb posta. *BH,* 1855. 654:3614. (febr. 25.); *Nemzeti Kalendáriom*, 1859; Ausztria. *Politikai Ujdonságok,* 6. (1860) 6:85. (febr. 9.).

52 Hivatalos rész. *BK,* 2. (1868) 289:2853. (dec. 16.); A csatádi uradalom. *Szegedi Híradó,* 11. (1869) 82:2. (okt. 14.).

53 MTCN, 1. (1873) 125.

54 Hivatalos rész. *BK,* 9. (1875) 113:3302. (máj. 20.); A kataszteri kinevezések. *A Hon,* 13. (1875) 113:1. (máj. 20.); A katasteri kinevezések. *Ellenőr,* 7. (1875) 139:1. (máj. 21.); A hivatalos lap. *Fővárosi Lapok,* 12. (1875) 114:517. (máj. 21.); A kataszteri kinevezések. *Politikai Ujdonságok,* 21. (1875) 21:225. (máj. 21.); Személyi hírek. *PK,* 2. (1875) 23:294. (máj. 31.).

55 Hivatalos rész. *BK,* 9. (1875) 286:8147. (dec. 15.); MTCN, 3. (1879) 125.; 4. (1884) 161.

56 A szegedi ág. ev. hitv. egyház. *Szegedi Híradó,* 21. (1877) 12:3. (jan. 26.)

57 Az országos kataszteri bizottság. *A Hon,* 20. (1882) 142:2. (máj. 24.); Az országos kataszteri bizottság. *Nemzet,* 2. (1883) 129: (máj. 11.).

A lőtörtnek mély fájdalommal jelentik, hogy hőn szeretett testvérük, sógoruk s illetve nagybátyjok

ANDRÉ FRIGYES úr,

volt 1848-iki honvédőrnagy és nyug. m. kir. kataszteri igazgató

f. é. szeptember hó 3-án Tarcsán rövid szenvedés után elhunyt.

A boldogultnak hűlt tetemei a tarcsai ág. hitv. evang. temetőben f. é. szeptember hó 5-én helyeztettek örök nyugalomra.

Kelt Tarcsán 1897. évi szeptember hó 6-án.

André László,
André Lászlóné sz. Mosdorfer Ninon,
harkai Schiller Károly,
harkai Schiller Károlyné sz. Samarjay Anna,
Dr. Samarjay Emil,
Samarjay sz. Weisz Sarolta,

André Lajosné sz. Jancsó Mária,
André Lajosné sz. Jurenák Emma,
André Rudolfné sz. Beyer Emilia,

Béke hamvaira!

▪ *André Frigyes gyászjelentése (www.familysearch.org)*

gyalázó tény, nem volt a haza elleni bűn, – hanem volt a honfivér további hasztalan ontását megszüntető emberséges és tisztességes befejezése egy azontúl reménytelen, céltalan, s azért tovább nem is indokolható háborúnak."[58]

Frigyest 1886-ban, 26 évi szolgálata után 1152 forinttal helyezték nyugalomba.[59] 1897. szeptember 3-án Tarcsán hunyt el mint nyugalmazott kataszteri igazgató.[60] Gyászjelentésében testvérei, unokaöccsei és unokahúgai gyászolták, tehát valószínűleg nem volt családja.[61]

André Rudolf

A négy testvér közül talán Rudolfról – másként Rezsőről – tudjuk a legkevesebbet. 1870-től már bizonyosan a kisbéri koronauradalom igazgatója volt, és itt mezőgazdaságigép-fejlesztéssel is foglalkozott, ő készítette az első hazai sorvetőgépet, amelyet már 1869-ben szabadalmaztatott.[62] Gépéért az 1873. évi világkiállításon elismerő oklevelet nyert a II. „Mezőgazdaság, kertészet, erdészet és mezőgazdasági gépek" csoportban. Az 1870-es évek végéig volt Kisbéren igazgató, majd rendelkezési állományba helyezték.[63]

1882-ben a méneskari hadapródjelöltek számára Budapesten az Állatorvosi Egyetemen hadapródiskolát hoztak létre, a mezőgazdasági tanokat André Rezső volt kisbéri igazgatóra bízták.[64]

Rudolf felesége Beyer/Bayer Emília volt, e házasságban született Eugénia, Emília, Oszkár (*1869) és Rudolf, legutóbbi André Rezső néven neves festő lett (Kisbér, 1873 – 1920).[65] Rudolf valamennyi testvérét túlélte, de pontos halálozási adata egyelőre nem ismert.

58 *BH,* 4. (1884) 323:melléklet, 1–5. (nov. 23.); Ugyanerről beszámolt: *PH,* 6. (1884) 323:10. (nov. 23.); *Magyar Polgár,* 18. (1884) 273:6. (nov. 26.).

59 *Részletes jelentés az 1886. évre, az állami háztartás, az állami vagyon kezelése körül szerzett számviteli tapasztalatokról és az állami adósságok ellenőrzéséről.* Bp., 1887. 198.

60 Halálozások. *PH,* 19. (1897) 252:9. (szept. 11.); Halálozások, *Vasárnapi Ujság,* 44. (1897) 38:621. (szept. 19.). A szabadságharc katonái életútjának legjobb ismerője, dr. Bona Gábor véleménye szerint a Pozsonyban nyomtatott gyászjelentés miatt vélelmezhetően Mosontarcsán (ma Andau, Ausztria) hunyt el, kisebb valószínűséggel a Vas megyei későbbi Tarcsafürdőn (Bad Tatzmannsdorf, Ausztria) vagy a Békés megyei Kőröstarcsán. Andau és Kőröstarcsa állami halotti anyakönyvei elérhetők a FamilySearch oldalán, azokban nem találtam Frigyes halotti bejegyzését. Ezúton köszönöm dr. Bona Gábor úr szíves segítségét.

61 PanDEA, Gyászjelentések (https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/307867#, 2020. ápr. 30.).

62 A szabadalmi bejegyzés: *BK,* 4. (1870) 248:7644. (okt. 30.). ANDRÉ REZSŐ: Nyílt levél az első magy. sorvetőgép ügyében. *Gazdasági Lapok,* 23. (1871) 13:195–197. (márc. 26.); ANDRÉ REZSŐ: Tekintetes Szerkesztőség! Uo. 39:617–618. (szept. 27.) szerint a gépet Sigl bécsi gépgyáros pesti gyárában volt kapható.

63 MTCN, 2. (1875) 270., 3. (1879) 248.

64 *Részletes jelentés az 1882-ik évre, az állami háztartás, az állami vagyon kezelése körül szerzett tapasztalatokról, és az állami adósságok ellenőrzéséről. A magyar korona országainak állami zárszámadása az 1882. évre.* Bp., 1883. 129.

65 *Művészeti lexikon.* I. Szerk.: ÉBER LÁSZLÓ. Bp., 1935. 33.